

NASLONI SVOJU USAMLJENOST,
POLAKO, NA MOJU

This translation has been published with the financial support of NORLA, Norwegian Literature Abroad.

Objavljivanje ove knjige podržala je NORLA, fondacija za pomoć književnim prevodima sa norveškog jezika.

NASLONI SVOJU USAMLJENOST, POLAKO, NA MOJU

Klara Veberg

S norveškog preveo
Radoš Kosović

Naslov originala
Klara Hveberg:
LENE DIN ENSOMHET LANGSOMT MOT MIN

Copyright © Klara Hveberg
First published by H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard) AS, 2019
Published in agreement with Oslo Literary Agency
in conjunction with Livia Stoia Literary Agency.
Copyright © 2025. za srpsko izdanje, Heliks

Izdavač
Heliks

Za izdavača
Brankica Stojanović

Urednik
Bojan Stojanović

Lektor
Vesna Đukić

Štampa
DMD štamparija, Beograd

Tipografija
Janson Text

Prvo izdanje

ISBN: 978-86-6024-130-8

Smederevo, 2025.

www.heliks.rs

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

*Tonovima i ljubavima u mom životu.
I mami i tati, koji su mi dali krila.*

Fraktal: lat. *fractus*, *razlomljen*.
Zajednički naziv za strukture i
šare koje su iste bez obzira na
uvećanje: odlikuje ih samosličnost
nezavisna od skale.

ABELOVA ZGRADA* ima jedanaest spratova. Dvesta četrnaest stepenika. Rakel su oduvek fascinirala stepeništa – spiralna, helikoidna, u obliku slova L, U ili S, ravna, sa odmorištima, pokretna. Kad je bila mala zamišljala je da su stepenice dirke. Dok se pela uza stepenice ili dok je silazila niz njih, svirala je dečje pesmice nogama. *Veverko Žirić* uza stepenice. *Starica sa štapom* niz stepenice. Ako je stepenište bilo dugo, morala je da odsvira više strofa kako bi sišla. Svirala je i *Leti ptičica plava*. Međutim, poslednji ton te pesme bio je strašan. Morala je da preskoči četiri stepenika.

Matematičari su na šestom spratu. Rakel tiho ide kroz hodnik i čita imena na tablicama pored vrata. Brzo nalazi njegov kabinet. Ali ne usuđuje se da pokuca. Stoji i gleda ime na tablici. Jakob Krogstad. Pokušavala je da pogodi ko je on svaki put kad je prolazila pored kantine u prizemlju gde matematičari piju svoju jutarnju kafu. Jer još ga nije upoznala. Upoznala je samo njegov glas, u jednom članku koji je napisao pre nekoliko godina, o matematičarki Sonji Kovaljevskoj. Ona je prva žena koja je postala profesorka matematike. Odbranila je doktorat u avgustu 1874, tačno sto godina pre nego što se Rakel rodila. Kad je Sonja bila mala, uveče je tajno čitala knjige o matematici, krijući se ispod jorgana, pošto je njen otac smatrao da devojčice ne treba da uče

* Zgrada Nilsa Henrika Abela naziv je građevine u sastavu Univerziteta u Oslu. (Sve napomene su prevodiočeve.)

matematiku. Kasnije je postala omiljena učenica Karla Vajershtasa, najvećeg matematičara u Evropi. Međutim, umrla je mlada, u četrdeset prvoj godini.

Stepenište je pogodno za razmišljanje. Svako treba da ima stepenište na kojem misli. Jedanaest spratova je savršeno. Potrebno joj je tri minuta i dvadeset šest sekundi da se popne. Za to vreme može da reši osrednje tešku zagonetku. Ili da odzviždi Betovenovu *Mesečevu sonatu*. Ili da se seća grada iz kojeg je došla.

RAKEL SE PRVO SETI SETNIH DANA sa Džoan Baez na gramofonu. Sedi na tronošću pored prozora i gleda planine dok sluša svoju mamu kako peva:

*To the queen of hearts is the ace of sorrow.
He's here today, he's gone tomorrow.
Young men are plenty, but sweethearts few.
If my love leaves me, what shall I do?*

Pesma se neprekidno ponavlja, kao da je mama zarobljena u krugu iz kojeg ne može da izađe, jer kad god se pesma približi kraju, zagriže svoj rep i počne ispočetka. Melodija je tužna i lepa. Baš kao mama. Ta crna kosa, ta zlatna koža. Mamu Rakel mora da crta bojicama, a tatu može i olovkom.

Čini se da vreme zadržava dah dok mama peva, čini se da stoji i čeka. A šta čeka? Da Rakel smisli nešto. Jer tada vreme ponovo postaje ono što jeste i nastavlja da teče. *Ide, ide, a nikad do vrata ne stiže.*

Rakel zuri u planine dok ne ugleda lice na svakoj. Stoje u dugom, dugom nizu i drže se za ruke. Planine su njene prijateljice, a najviše joj se dopadaju Blostulen i Trolstulen. Naslanjaju se jedna na drugu kao bliznakinje. Jedna je bela, druga plava.

I slova su njeni prijatelji. Ne poznaje ih iz samo jednog ugla, već iz svih mogućih uglova. Zna koja su slova uvek

verna sebi – kao O, na primer – a koja se menjaju kad se malo okrenu. Veliko M postaje W kad se okrene naglavačke. Veliko N postaje Z kad se položi na bok. Zna koja su slova obično zajedno, a koja su najčešće sama. Ima odraslih slova i malih slova, s tim što mala ne liče uvek na odrasla. Voli malo o. U dlaku liči na majku, i sasvim je okruglo, pa se kotrlja samo od sebe. Ipak, najviše voli malo i. Ono je često samo, a ipak ne izgleda tužno. Malo i je slovo koje Rakel poštuje. Isto je i sleva nadesno i zdesna nalevo, a kad ga okreneš naglavačke, buni se – „!“.

Njen omiljeni broj je osam. Zbog toga što se rodila u avgustu. Ali najpre zbog toga što se broj osam može napisati na mnogo načina. Dva kruga jedan na drugom, kao sneško. Kao naopako napisana trojka, koja se potom dopuni običnom trojkom. Ili teški način kome tata pokušava da je nauči, kad počne tako što napiše slovo S, pa onda preko njega napiše još jedno S, naopako okrenuto, počevši odozdo. Sve to treba izvesti u jednom potezu, ne podižući olovku sa papira. Voli i šesticu i devetku, zato što su bliznakinje, samo što jedna stoji na glavi. Petica i dvojka su bliznakinje u ogledalu, stajale na glavi ili ne. Ali samo kad ih otkuca na digitronu.

Najlepše je u vezi sa brojevima to što se mogu sabirati. Kad se dva broja stope, porastu i postanu nešto veće od sebe. Tri i tri je šest. Šest i šest je dvanaest. Dvanaest i dvanaest je dvadeset četiri. Dvadeset četiri i dvadeset četiri je četrdeset osam. Četrdeset osam i četrdeset osam je devedeset šest. Devedeset šest i devedeset šest je sto devedeset dva. Sto devedeset dva i sto devedeset dva je trista osamdeset četiri. Trista osamdeset četiri i trista osamdeset četiri je sedamsto šezdeset osam. Sedamsto šezdeset osam i sedamsto šezdeset osam je hiljadu petsto trideset šest. Brojevi rastu tako brzo da Rakel

gotovo ostaje bez daha. Iako stane na hiljadu petsto trideset šest, čini se da i dalje vrtoglavo juri u beskonačnost.

I mama ide u beskonačnost. Pesmi nema kraja. Rakel mora da pazi na mamu. Inače će je pesma progutati i nestaće zauvek.

*I love my father, I love my mother,
I love my sister, I love my brother.
I love my friends and my relatives too.
I forsake them all, and go with you.*

Jednog dana Rakel će uspeti da nacрта nešto što će obradovati mamu. Sunce u svim bojama duge. Mama koja pleše. Sa leptirima u kosi. Pre nego što se Rakel rodila, mama je živela u zemlji u kojoj nikad nije hladno. Tamo joj je jezik bio prijatelj. Alfabet tog jezika ima dvostruko više slova. Nije čudno što mama čezne da se vrati.

„Niko te nikada neće voleti kao ja, Rakel“, govori joj mama. „Ko bi drugi žrtvovao sve za tebe?“ Mama često kaže još nešto: „Ako ikada budeš mogla da biraš između muškarca koji te voli i muškarca kojeg ti voliš, izaberi onog koji te voli. Tu ljudi najčešće greše.“

IAKO JE RAKEL JEDINICA, na neki način ima starijeg brata. Jer David je za glavu viši od nje. Ima tamnu kosu, baš kao Rakel. I živi u istoj visokoj zgradi. Međutim, samo ga ona vidi. Najbolje je što David uvek ima vremena da se igra sa njom. Svaki dan su zajedno. Kad je druga deca zadirkuju, pomisli da će sve biti u redu čim se izjada Davidu. A kad joj čudne misli navru u glavu, zagolicaju je i navedu da prasne u smeh, jedva čeka da ih podeli sa Davidom. Jer David je uvek razume i voli iste igre kao ona. Kad Rakel pita roditelje zašto je jedinica, tata odgovara: „Nismo morali da imamo još dece, zato što je sve ispalo savršeno iz prvog puta.“ Mama odgovara: „Mnogo si plakala i nije bilo lako sa tobom, pa se nismo usudili da imamo još dece.“

VEVERKO ŽIRIĆ *na vrh drveta živi*. Rakel zna sve strofe napamet. Voli Veverka zato što on stalno razgovara sam sa sobom. Pravi je zvrk:

Veverko kaže: Mama, jesi li tamo?

Veverko odgovara: Ne, nego amo.

Najviše voli strofu u kojoj on pazi da mama ne zakasni u školu:

Veverko kaže: Mama, hajde, kreći.

Pravo u školu idi, ne lutaj i ne skreći.

Ne skupljaj orahe, nego sad kod kuće jedi.

Kad se školsko zvono oglasi, na svoj panjić sedi.

I Rakel pazi da njena mama ne zakasni u školu. Jer mama mora da nauči norveški. A onda dolazi deo koji je sasvim neodoljiv:

Veverko odgovara: Dobro, dobro, da

Moram da idem – zdravo, doviđenja!

Čudno je što Veverko odgovara samom sebi. Ali Rakel razume da Veverko zapravo nema mamu. Zato se pravi da je svoja mama i razgovara sam sa sobom.

Međutim, kad Rakel krene u školu i kad na času treba da kaže koju je pesmicu najviše volela, učiteljica joj odgovara da nikad nije čula bolji primer koji pokazuje značaj interpunkcije. Jer mama se zaista obraća Veverku:

„Veverko“, kaže mama, „jesi li tamo?“

„*Veverko*“, kaže *mama*, „*hajde, kreći*.“

Rakel je toliko razočarana da mora da se izjada Davidu čim stigne kući. „Meni se tvoj Veverko više sviđa, pesma je tako baš tužna“, kaže David i smeje se. Rakel se ipak oseća glupo. Veverko joj se više ne dopada.

RAKEL SEDI U UČIONICI, i srećna je. Oseća se miris vlažne krede na tabli dok učiteljica ispisuje reči koje treba da nauče. Slova tako lepo sijaju kad su vlažna. Učiteljica ide od klupe do klupe i deli pregledane kontrolne zadatke iz norveškog. Rakel jedva čeka da čuje šta će joj učiteljica reći. Smislila je slovo koje može da koristi kao svoj *amblem*, i koje je gotovo *akronim*. Te reči su tako divne da je morala da ih saopšti Davidu čim ih je našla u rečniku. Ako se učiteljici dopadne amblem, možda će dozvoliti Rakel da joj kasnije pomogne tako što će obrisati tablu. A Rakel će paziti da sunđer ne nakvasi suviše, nego baš koliko treba, kako bi na tabli ostavljao uredne tragove koji se ne razlivaju. Kad učiteljica bude videla čistu tablu, reći će: „Šta bih ja bez tebe, Rakel.“ I onda će pomilovati Rakel po glavi i reći će joj: „Mala moja“. I onda... i onda... Međutim, učiteljica samo kaže da neko nije potpisao zadatak. „Ovde samo piše veliko L“, kaže učiteljica. „Niko u ovom odeljenju nema ime koje počinje na L. Kome je ovo palo na pamet?“ Rakel uzdiše i podiže ruku. David će razumeti, misli ona. Leđa tog slova L, posebno su dugačka i ravna*.

„Dobra fora“, kaže David i klima glavom. „Uspravno L. Da li si to sama smislila?“ Rakel zadovoljno klima glavom, ali u sebi je tužna i kaže mu da niko u odeljenju to nije shvatio,

* Igra rečima. Na norveškom *rak* znači „ravno“, ili „uspravno“, a *el* je izgovor slova „L“, pa ime Rakel zvuči kao „uspravno L“.

čak ni učiteljica. „Možda treba da im malo pomogneš“, kaže David. „Daj im nagoveštaj.“ Piše L koje je toliko savijeno da izgleda kao C. Onda ga precrtava krstićem i pored njega piše L sasvim pravih leđa. „Ovako“, kaže. „Ne pogrbljeno L, nego uspravno L. Tako ćeš imati amblem koji liči na monogram. A ako ni to ne shvate, nego pomisle da se potpisala neka CXL, neka Klara Ksantipa Lange, recimo – nema im pomoći.“ Rakel mora da se osmehne. David je najbolji na svetu. „Ti si najbolji na svetu“, kaže mu ona. „A ti si tako čudna da bi trebalo da te zovem Klararara“, odgovara on. „Mada bi i trebalo da se prezivaš Lange, a ne Havberg. Onda bi mogla da se potpisuješ uspravnim L i dugačkim E.“*

U stvari, mami je potrebno novo ime. Rakel bi mogla da joj izmisli neko. Neko lepo i norveško. Jertrud, recimo. Tako ljudi neće stalno grešiti kad pišu njeno ime. I možda će prestati da postavljaju pitanje koje mamu ljuti. „Ovde svi misle da se prodajem za novac“, govori mama tati. Kad je Rakel bila manja, pitala se ko bi hteo da kupi stranu mamu. Ali sada joj je jasno. Kad se na nečijem licu pojavi taj odvratni pogled, ona zna šta sledi: „Aha, vaš muž je verovatno mornar.“ Rakel brzo odgovori umesto mame: „Ne, on je docent. Kao što je i mama bila pre nego što se preselila ovde.“

* Na norveškom *lang* znači dugo. Zato prezime Lange zvuči kao „dugačko E“.

TATINE RUKE. Rakel voli da ih gleda kad lete po dirkama klavira i ispunjavaju dnevnu sobu Bahom. Najviše voli koralni preludijum koji se zove *Ich ruf zu dir, Herr Jesu Christ*. Sedi u tatinom krilu i njih dvoje izvode Bahove dvoglasne invencije. Rakel svira visoki glas desnom rukom. Tata svira duboki levom. Čini se da njihove ruke razgovaraju, i da se slažu. Govore skoro isto, prvo Rakel svojim visokim glasom, pa onda tata svojim dubokim. Potom upadaju jedno drugom u reč, ali se i dalje slažu. Taj deo joj se najviše sviđa, jer se tada njihove ruke približavaju jedna drugoj. Oseća golicanje u stomaku. Prvo juri naniže za tatom da bi ga zagolicala. A onda beži naviše da je on ne bi uhvatio. Kao da se igraju šugice na klaviru. Posle je obrnuto. Prvo tatin glas kaže nešto. Rakel gotovo odmah odgovori, sa malom izmenom. Kao da ga zadirkuje.

Na kraju tata svira komad koji ona dotad nije čula. To su varijacije imena Bah. BACH. Zamisli da imaš ime koje se može odsvirati na instrumentu. Kada bi imala takvo ime, mogla bi da se potpiše notama. Morala bi da se zove Hege ili Heda ili Eba. Nijedno od tih imena joj se ne sviđa. Onda joj pada na pamet da bi mogla da se zove Ada, tako bi svirala svoje ime kad god štimuje violinu. To bi bilo divno. A Ada je ista i sleva nadesno i zdesna nalevo, ne kao Iris, koja postaje Siri kad je okreneš. Ako bude imala bliznakinje, zvaće ih Ada i Iris. Tako neće morati da odluči da li je bolje uvek biti isti, ili drugačiji iz različitih uglova.

Otkriva još tajni u muzici. Povećalice i snižilice. Podizanje i spuštanje tona. Prelaz iz mola u dur, ili obrnuto. Ona stoji u dnevnoj sobi sa violinom i po sećanju svira *Uskrsnje jutro* *odnosi tugu*, dok je tata prati na klaviru.

Uskrsnje jutro *odnosi tugu, odnosi je zauvek.*

Donosi nam svetlost i život...

Odjednom se njih dvoje ne slažu. Razilaze se kad stignu do reči *svetlost* u tekstu. Tata joj pokazuje da tu treba povećati ton. To joj zvuči pogrešno, dok ne uvidi da je sasvim ispravno. To podizanje tona upravo ističe svetlost koja se probija. I koja ljudima donosi obećanje. Isto se dešava na kraju *Ich ruf zu dir, Herr Jesu Christ*. Komad je u f-molu, ali poslednji akord prelazi u F-dur, kao tiha potvrda da molitva nije bila uzaludna. Raket voli takve komade, u kojima se svetlost *čuje*.

Najlepše u vezi sa tonovima jeste to što nikada nisu sami, iako ponekad zvuče kao da jesu. Tata otvara klavir kako bi ona to videla svojim očima. Kad odsvira duboko C, mali čekić udari C-žicu u klaviru, i ona počne da vibrira. Međutim, Raket primećuje da i žica visokog c, za oktavu viša, takođe malo vibrira. Naprosto ne može da se uzdrži. I g-žica pored nje blago treperi. Tata objašnjava da visoko c vibrira dvostruko brže nego duboko. Zato se tako dobro slažu. A g vibrira tri puta brže. To su takozvani alikvotni tonovi. Divno je što su tonovi povezani na takav način. Divno je što na ovom svetu čovek nikad nije toliko sam koliko zamišlja da jeste.

TRENUCI SREĆE. U Kringstadskom zalivu odjekuje violinska sonata Sezara Franka u izvođenju Artura Grumioa. Tata je poneo kasetofon, i pošto nijedna druga porodica nije napravila piknik na plaži tog hladnog jesenjeg dana, on pojačava zvuk. Sami su. Mama i Rakel sede uvijene u ćebad i gledaju sjajnu vodu. Mamine oči sijaju. Cela mama sija, dok se smeje i šali sa tatom.

Na nebu su pruge sivila i zlata. Kao da muzika navodi oblake da se ozare blistavim osmesima i pokažu da su zlatni sa druge strane – da su sivilo i zlato, tuga i radost, dve strane istog novčića. Da jedno ne može postojati bez drugog, jer su neraskidivo povezani, kao što se mol i dur prepliću u muzici. Možda je nebo slika života. Mahom sivi kamen, ali ponegde prošaran zlatom. Potrebno je sakupljati grumenčice zlata kad čovek naiđe na njih. Ako ne postanem violinistkinja kad porastem, sakupljaću zlato, misli Rakel. *Našla grumenčić zlata, hop-hop, kop-kop, hop-hop, kop-kop, hop-hop, kop-kop*. Čak i ptičica plava može da nađe zlato.

Rakel se izuva. Bosa hoda po plaži i sakuplja kamenje. Lepo je i sjajno. Miris morske trave i algi. Njena stopala se raduju i pričaju joj o svemu što dotaknu. O pesku koji je tako mokr i mek, o oštrom kamenju kojeg se treba čuvati. O travi koja golica između prstiju. Srećno hoda duž ivice vode, džepova punih blaga koje je našla. Ali kad isprazni džepove, blago se pretvara u sivo kamenje. „Moraš naučiti da kamenje lepo

sija samo kad je mokro“, kaže tata. Ipak, Rakel pokušava da napuni džepove blagom, iznova i iznova.

Mama rasprostire stolnjak koji je ponela. Pretvara stenu u trpezarijski sto. Na nju stavlja papirne tanjire i plastične čaše. Odnekud vadi i viljuške i kašike. I miris sveže isprženih prolećnih rolnica. Rakel ukrašava sto kamenjem koje je našla. Najlepši stavlja na maminu salvetu. Onaj što liči na srce. Mama stavlja rolnice na tanjire. „Najlepše su za vas, a ja ću uzeti ove izgorele“, kaže. „Uvek moraš da se žrtvuješ“, mrmlja tata. Rakel se nada da mama to nije čula, da se neće ponovo rastužiti sad kad im je tako lepo. Mama je celo prepodne provela u kuhinji, pržeći prolećne rolnice. Zbog Rakel i zbog tate. Tata srećom prihvata najveću rolnicu. „Ti si najbolja mama na svetu“, kaže Rakel.

Želi da se taj dan nikada ne završi, da vreme stane, kako bi zauvek ostala na tom mestu. Kringstadski zaliv. Malo kupalište između Kringstadskog puta i luke na rtu Klara. Rakelin zaliv. Zaliv u kojem mama, tata i ona imaju svoje posebno mesto, tamo gde su priobalne stene u obliku kauča blizu vode.

TRAJEKTI PLOVE u fjordu. Prilaze jedan drugom sa suprotnih strana, sreću se i stapaju, a onda se udaljavaju jedan od drugog. Tata to naziva *poklapanje trajekta* i meri vreme koje prođe od njihovog susreta do njihovog razdvajanja. Kada bi znao dužinu trajekta, mogao bi da izračuna brzinu kojom se kreću, a kada bi znao koliko se brzo kreću, mogao bi da izračuna koliko su dugački. Nažalost, ne zna ni jedno ni drugo, ali ipak meri vreme. „Devet zarez osam sekundi“, kaže zadovoljno. Rakel to naziva *poljubac trajekta*, i nada se da će trajati dugo, dugo.

PLAVI GRAD sa fjordom i planinama. Rakelin i Davidov grad. Molde. Mol? D? Zvuči kao d-mol. „D-mol je najtužnija lestvica“, kaže David. „Kad god su veliki kompozitori pisali nešto zaista lepo, uvek je bilo u d-molu. Recimo, Sibelijusov violinski koncert u d-molu. Ili Mendelsonovi i Bruhovi violinski koncerti. Ili Bahova *Čakona*. „Ali violinska sonata Sezara Franka je u A-duru“, buni se Rakel. „Jeste, zato što su radost i tuga tako čvrsto prepleteni da se ne mogu razdvojiti“, kaže David. „Kao da se dur i mol stapaju u toj sonati, kao da ona istovremeno sadrži svu radost i sav bol ovoga sveta.“ Kao ljubav, misli Rakel. Jednog dana i ja ću je doživeti, i biće divlja i divna kao u toj sonati. *Iz mola si potekao, u dur ćeš se vratiti.*